

Warunki brzegowe wprowadzania zieleni w obszarach zabytkowych

dr inż. Dorota Sikora, Narodowy Instytut Dziedzictwa

„Przestrzeń dla zieleni”
27 listopada 2024 r.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

Plac Krasińskich, pocztówka, ok. 1900, ze zbiorów Muzeum Warszawy

John Ruskin
(1819 –
1900),
angielski
pisarz
i wybitny
krytyk sztuki

„Miarą wielkości każdej cywilizacji są jej miasta, a wielkość miasta przejawia się w jakości jego przestrzeni publicznej, jego parków i placów”

John Ruskin

Warszawa. Ul. Marszałkowska.

**Zieleń to ważny komponent przestrzeni
zabytkowej, budujący jej jakość.
Obiekty i obszary uznawane dziś za zabytki
zazwyczaj miały oprawę roślinną, ale
najczęściej była to zieleń komponowana.**

Historycznie zieleń pełniła wiele funkcji, przykładowo:

- **Służyła estetyzacji przestrzeni, podkreślała dominanty architektoniczne, nadawała im walor reprezentacyjności;**
- **Stanowiła oprawę wizualną, uzupełnienie i programowe rozwinięcie obiektów architektonicznych oraz ich zespołów;**
- **Była podstawowym tworzywem obiektów związanych z rekreacją: parków, ogrodów, ogrodów jordanowskich, terenów sportowo-rekreacyjnych, terenów wystawowych;**
- **Towarzyszyła szlakom komunikacyjnym, zarówno w miastach, jak i w obszarach nieurbanizowanych;**
- **Stanowiła oprawę i zabezpieczenie, a także zaznaczała w krajobrazie obecność cmentarzy;**
- **Stanowiła ważny element zagospodarowania obiektów fortecznych;**
- **Występując w formie łąk, sadów i warzywników oraz pól uprawnych stanowiła źródło pożywienia dla ludzi i zwierząt.**

Zasady postępowania z krajobrazem

/tereny zieleni zabytkowej – ważny element krajobrazu kulturowego/

**Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja, 2000 r.,
ratyfikowana przez Polskę w 2004 r.**

Krajobraz – efekt interakcji człowieka i przyrody.

Dokument ten godzi się z nieodwracalnością zmian jakie zachodzą w krajobrazach

Krajobraz jest wyrazem tożsamości społeczeństwa.

Ochrona krajobrazu – działania na rzecz utrzymania „ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu” - poprzez ukierunkowywanie zmian, wynikających z procesów społecznych, gospodarczych, środowiskowych.

Zasady postępowania z terenami zieleni zabytkowej

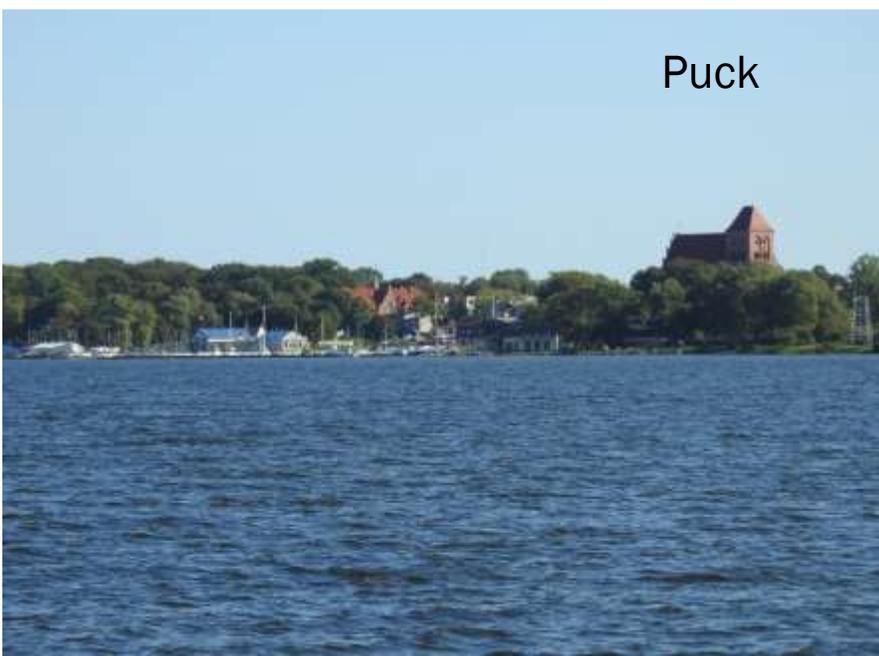
Podstawowe zasady prac konserwatorskich w obiektach zieleni zabytkowej wg Karty Florenckiej:

- **Ogród historyczny** stanowi **kompozycję** architektoniczno–roślinną (Art. 1).
- **Ogród nie może być oddzielony od swojego otoczenia**, czy będzie nim środowisko miejskie czy wiejskie, naturalne czy sztuczne (Art. 7).
- **Autentyczność ogrodu historycznego** dotyczy w równej mierze jego rysunku, wielkości poszczególnych części, jak i jego dekoracji, doboru roślin i innych elementów, z których się składa (Art. 9).
- **Podstawowe działania w stosunku do ogrodu historycznego:** utrzymywanie i konserwowanie, w tym punktowa wymiana roślin, ewentualnie cykliczne odnawianie szaty roślinnej (Art. 11).
- **Restauracja i restytucja** – mogą być podjęte po przeprowadzeniu badań archeologicznych, analizie dokumentów historycznych, analizie porównawczej z ogrodami analogicznymi – w celu zapewnienia pracom charakteru naukowego (Art. 15).

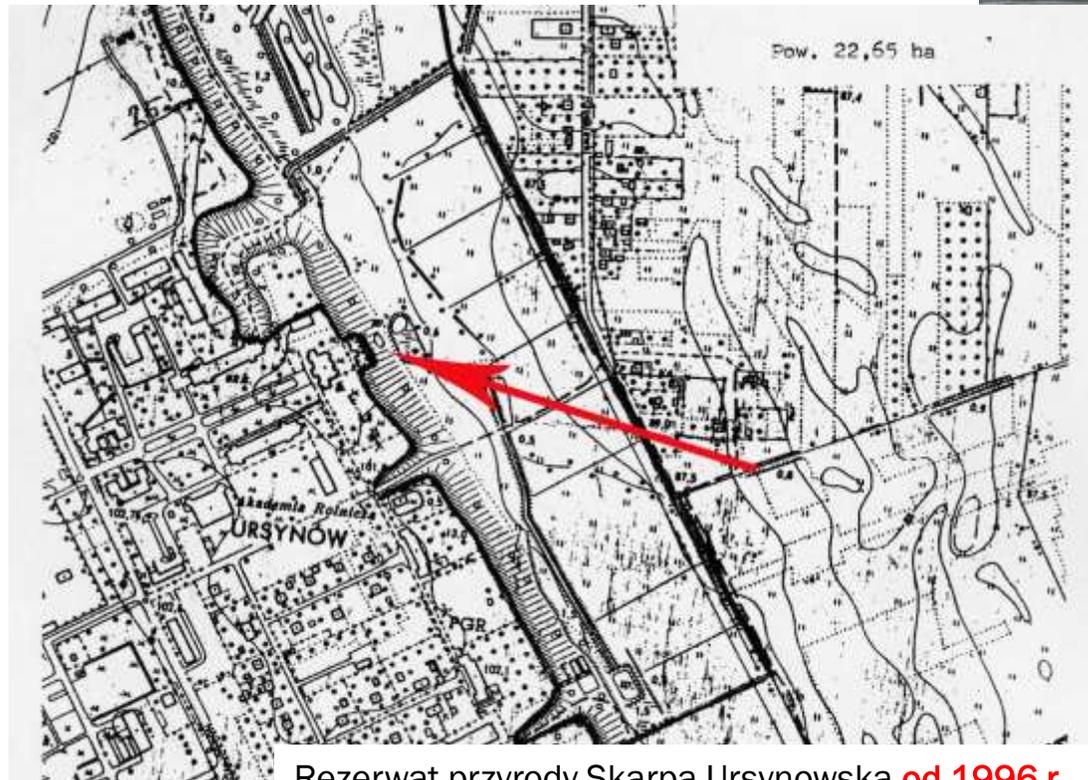
Zieleń jako komponent panoram miast.

Zieleń powinna być tak kształtowana, aby nie przysłaniać dominant, a raczej umiejętnie je podkreślać, nie wypełniać szczerlnie przedpoli widokowych, służyć ekspozycji miast.

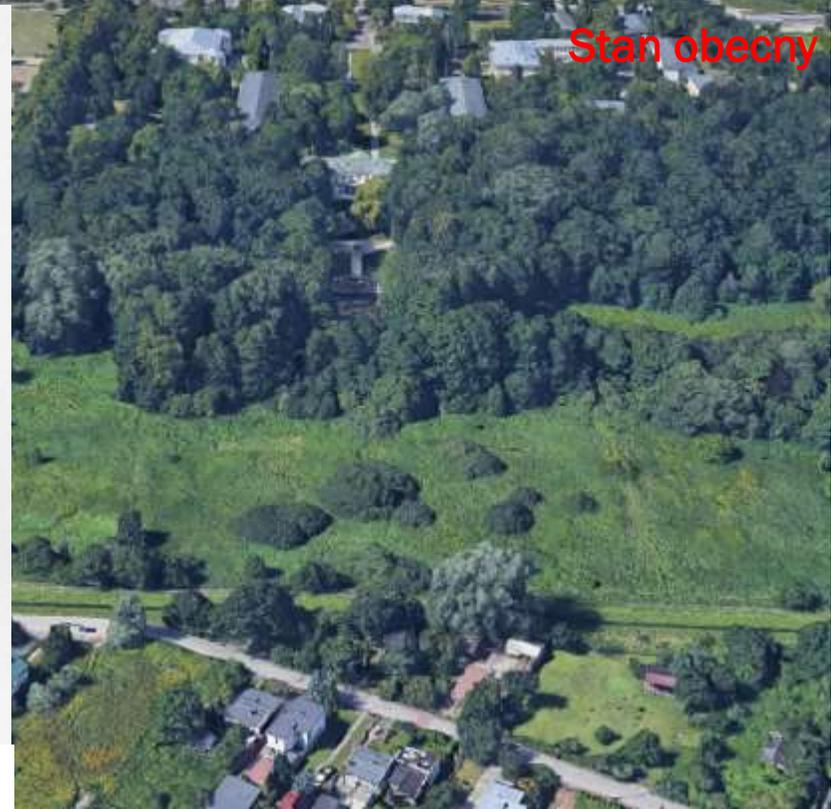

**Powiązania i otwarcia
widokowe.
Skutki zaniechania prac
pielęgnacyjnych w
terenach zieleni
historycznej**

Ursynów, zdjęcie lotnicze z
1945 r. oraz otwarcie z ogrodu
tarasowego w kierunku
przedpola widokowego, przed
1950 r.

Rezerwat przyrody Skarpa Ursynowska od 1996 r.

**Powiązania i otwarcia widokowe.
Skutki zaniechania prac pielęgnacyjnych w
terenach zieleni historycznej.**

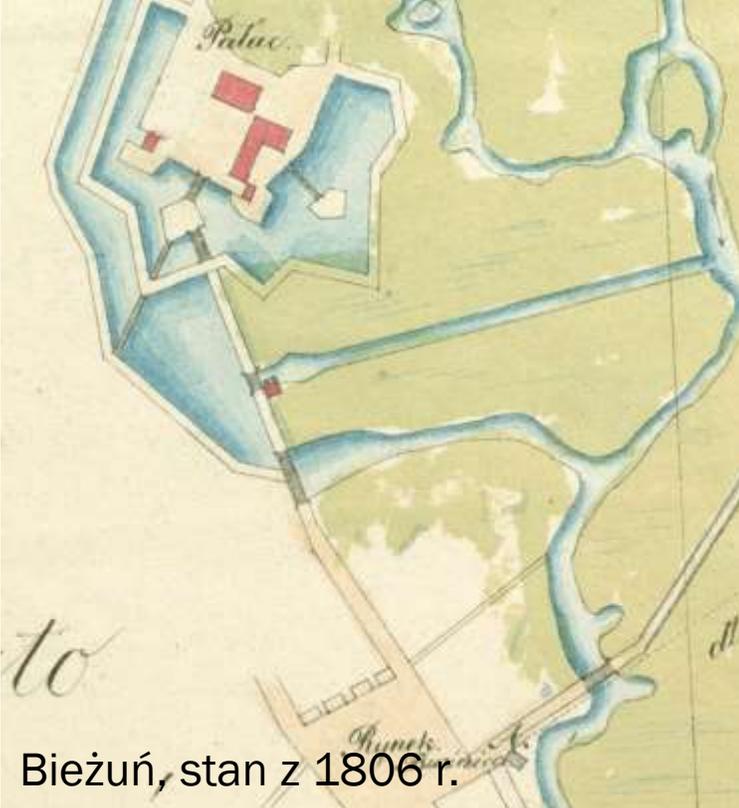
- Nieczytelny widok na Pałac Kazimierzowski
- Widok na osi P. K. w kierunku Powiśla i BUW
- Oś widokowa na wiadukt ul. Karowej

Co ważniejsze: drzewo czy zabytkowy mur?

Skutki zaniechania prac pielęgnacyjnych w terenach zieleni historycznej.

Park Kazimierzowski w Warszawie

Biezuń, stan z 1806 r.

„Zieleń jest zarówno dobrodziejstwem i nieodłącznym elementem fortu, ale jest również jego przekleństwem. Przekleństwem z naszej winy – brak pielęgnacji, niekontrolowany rozrost, czy pojawienie się roślin, których tam absolutnie nie powinno być (jak choćby rdestowiec [...]) doprowadza do zdziczenia tych terenów i niszczenia historycznej tkanki.”

Źródło: Stowarzyszenie Rawelin

<https://www.rawelin.org/rawelin/zielen-dobrodziejstwo-czy-przeklenstwo-fortow>

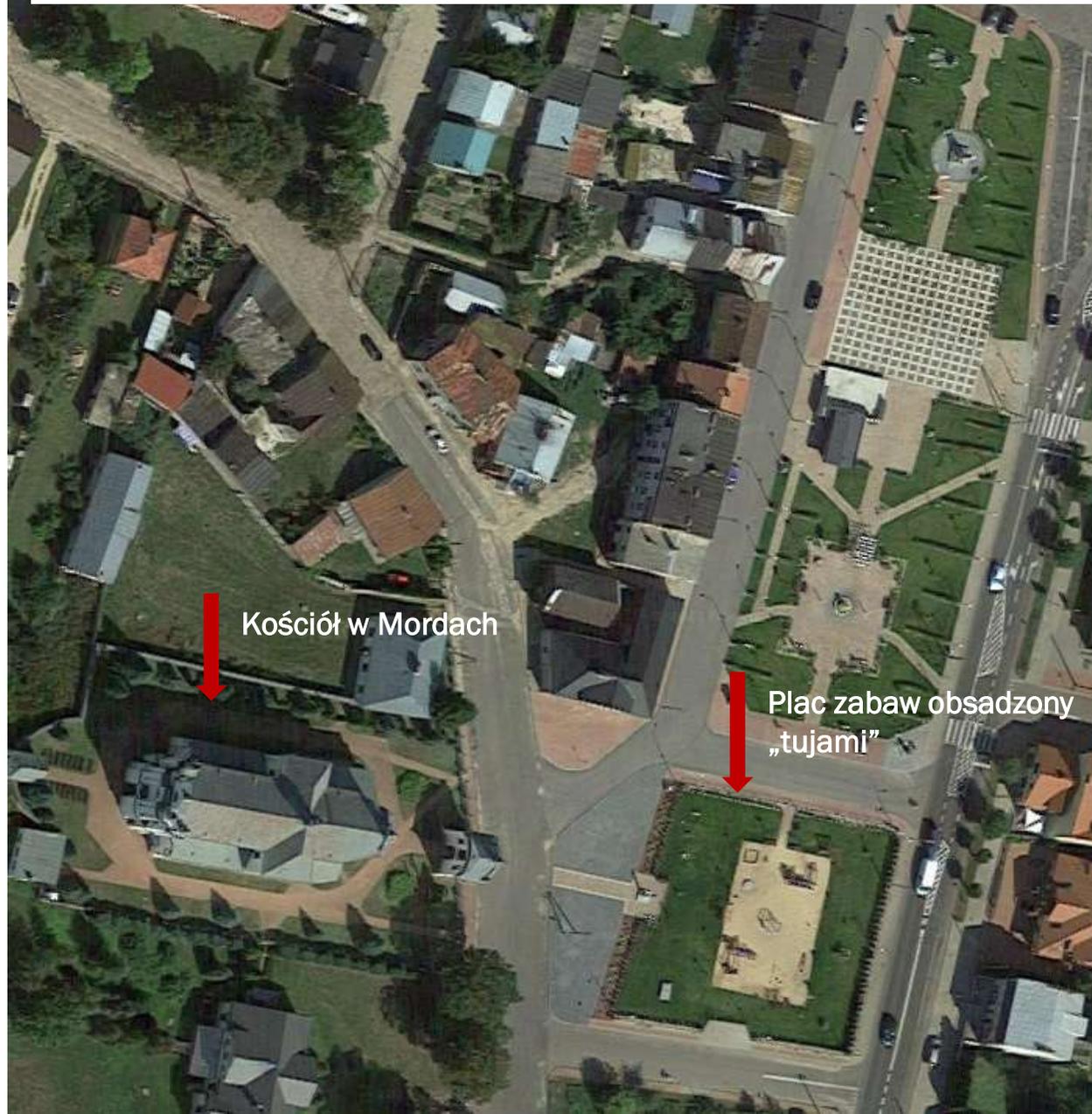

Biezuń – obecny widok na bastiony

Wybrane, historyczne funkcje zieleni fortecznej:

- Przeszkodowa,
- Maskująca,
- Przesłaniająco – towarzysząca...

Zastłanie nowymi nasadzeniami głównej dominanty,
rynek w Mordach, powiat Siedlce (krajobraz codzienny)

Kościół w Mordach

Plac zabaw obsadzony „tujami”

Modernizacja rynku w Mordach

Niektóre gatunki uznawane za gatunki inwazyjne oraz za ekspansywne gatunki introdukowane wchodzą w skład bardzo cennych, historycznych nasadzeń alejowych, budują lokalną tożsamość.

Aleja ajlantów, ul. Pawia na Muranowie w Warszawie

Aleja robinii białych w Dukli

Aleja robinii kulistych, ul. Piękna w Warszawie

Dobory gatunkowe, rozstaw sadzenia, skala nasadzeń

Każda epoka miała właściwe dla niej formy nasadzeń i charakterystyczne składy gatunkowe. Niektóre typy nasadzeń miały charakter unikatowy i właściwy tylko dla jednego obiektu. Przed podjęciem ostatecznych decyzji co do kształtu nowych nasadzeń trzeba przeanalizować je z perspektywy historycznej.

Drzewa wielkie.

Odstępy od linii domów ± 8 m, między drzewami ± 9 m.

- Dąb czerwony $\square$ (*Quercus rubra L.*)
- Dąb pospolity $\square$ (*Q. pedunculata W.*)
- Jesion zwyczajny W (*Fraxinus excelsior L.*)
- Kasztanowiec pospolity $\square$ (*Aesculus Hippocastaneum L.*)
- Kasztanowiec pełnokwiatowy $\square$ (*A. H. fl. pl. hort.*)
- Klon jaworowy $\square$ W (*Acer pseudoplatanus L.*)
- Klon jaworowy o liściach purpurowych (*A. p. fol. atropurpureis (Späth)*).
- Klon jesionolistny (*A. Negundo L.*)
- Klon jesionolistny kalifornijski (*A. N. californicum hort.*).
- Klon srebrzysty W (*A. dasycarpum Ehrh.*)
- Klon pospolity $\square$ W (*A. platanoides L.*)
- Lipa holenderska (*Tilia vulgaris Hayne*)
- Lipa wielkolistna $\square$ W (*T. platyphyllos Scop*)
- Platan wschodni (*Platanus orientalis L.*)
- Topola włoska $\square$ (*Populus nigra fastigiata Desf.*)
- Wiąz górski $\square$ W (*Ulmus montana With.*)
- Wiąz wielkolistny $\square$ (*U. vegeta Loud.*)

Drzewa średnie.

Odstępy od linii domów ± 6 m, między drzewami ± 8 m.

- Akacja biała $\square$ W (*Robinia Pseudacacia L.*)
- Akacja ciągle kwitnąca $\square$ (*R. P. semperflorens Carr.*)
- Brzoza pospolita (*Betula alba L.*)
- Dąb piramidalny (*Quercus pedunculata fastigiata DC.*)
- Dąb szkarłatny $\square$ (*Q. coccinea Wangenh.*)

Drzewa mniejsze.

Odstępy od linii domów $\pm 4,5$ m, między drzewami 5 do 7 m.

- Akacja Bessona $\square$ (*Robinia Pseudacacia Bessoniana hort.*)
- Akacja kulista $\square$ W (*R. P. inermis Dum.*)
- Głóg pierzastodzielny $\square$ (*Crataegus pinnatifida Bge.*)
- Głóg pospolity pełnokwiatowy $\square$ (*C. oxyacantha fl. pl. hort.*)
- Jarzębina mącznica (*Sorbus Aria Crtz.*)
- Jarzębina pospolita $\square$ (*S. aucuparia L.*)
- Kasztanowiec czerwony $\square$ (*Aesculus rubicunda Lodd*)
- Kasztanowiec Pavia (*A. Pavia L.*)
- Kasztanowiec żółty (*A. lutea Wgh.*)
- Klon czerwony $\square$ (*Acer rubrum L.*)
- Klon kulisty $\square$ (*A. platanoides globosum hort.*)
- Wiąz kulisty $\square$ (*Ulmus campestris umbraculifera Späth*)
- Wiąz piramidalny $\square$ (*U. montana fastigiata hort.*)

nam umiejętność budowy dróg. Nadmieniamy jedynie, że szerokość około 50 m należy poczytać za najmniejszą dla okazalej alei. Szerokość ta może być powiększona znacznie, jeżeli miejscowe warunki będą tego wymagały i na to pozwolą.

PODSUMOWANIE

Zarządzając zielenią w obszarach zabytkowych należy brać pod uwagę wymogi konserwacji zabytków, w tym:

- Konieczność pielęgnacji zabytkowej zieleni (co nie wyklucza pozostawiania w wybranych miejscach stref dzikiej przyrody);
- Dbałość o czytelność historycznych powiązań widokowych;
- Konieczność zachowania ekspozycji historycznych dominant, sylwet miast, założeń fortecznych;
- Stosowanie, w miarę możliwości, historycznych doborów sadzonych roślin;
- Zachowanie historycznych rozstaw sadzenia oraz odległości od elewacji;
- Stosowanie (w uzasadnionych przypadkach) historycznych rozwiązań i technologii ogrodniczych jako cennego elementu lokalnej kultury materialnej.